

SOVITTELU ETELÄ-SUOMEN ALUEELLA VIRANOMAISNÄKÖKULMIA

Heidi Krug-Solakuja
Opinnäytetyö
Humanistinen Ammattikorkeakoulu
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön
koulutusohjelma (210op)
12/2009

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Työn tekijä(t) Heidi Krug-Solakuja	
Työn nimi Sovittelu Etelä-Suomen alueella - Viranomaisnäkökulmia	
Työn ohjaaja(t) Matti Pesola	Sivumäärä 21
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tilasi Etelä-Suomen alueella toimiva sovittelutoimisto. Toiveena oli kartoittaa alueella toimivien, sovitteluun tulevien tapausten kanssa tekemisissä olevien viranomaisten näkökulmia sovitteluun liittyvissä asioissa. Tutkimus toteutettiin teemahaastatteluin vuoden 2008 kesällä. Haastateltavina oli kaksi alueella toimivaa syyttäjää ja yksi rikosylikomisario.</p> <p>Keskeisiä tutkimuskysymyksiä oli viranomaistahojen kanta sovittelun ennaltaehkäisevään vaikutukseen erityisesti nuorten kohdalla, sovittelun merkitys viranomaistyölle, sekä viranomaisten kehitystoiveet sovittelutoiminnalle alueella.</p> <p>Opinnäytetyössä on esitelty hieman sovittelun taustaa, eri sovittelukäytäntöjä ja haastattelututkimuksen tavoitteet, toteutus ja tulokset.</p>	
Asiasanat Sovittelu, viranomaistahot, teemahaastattelu	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Civic Activity and Youth Work

ABSTRACT

Author(s) Heidi Krug-Solakuja	
Title Mediation in Southern Finland – Views from officials	
Tutor(s) Matti Pesola	Number of pages 21
Abstract <p>The thesis was ordered by a mediation office in Southern Finland. It was their wish to find out the views of officials about mediation in their region. The study was carried through with interviews in the summer of 2008. Two prosecutors and a superintendent of the local region were interviewed.</p> <p>Central questions of the study were the views of officials about the preventive effect of mediation especially with young people, what mediation means to officials in their own work and the wishes of officials about the prospects of mediation in their region.</p> <p>Some background of mediation, different ways of mediation and the goals, execution and results of the study are shown in this thesis.</p>	
Keywords Mediation, officials, interview	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

JOHDANTO	5
OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	6
Sovittelun eri muotoja	6
Mitä rikos- ja riita-asioiden sovittelu on?	7
Sovittelutoiminnan tulo Suomeen.....	8
Sovittelu Suomessa tänä päivänä.....	9
TULOKSET	10
Mitä ohjataan sovitteluun?	10
Sovittelu nuorten tekemissä rikoksissa	11
Viranomaisten näkemys sovittelun ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta	12
Mitä ei pitäisi sovitella?	12
Sovittelun hyödyt ja haitat viranomaistyön kannalta.....	14
Sovittelun asema oikeusjärjestelmän rinnalla	15
Sovittelun tärkein idea viranomaisten näkökulmasta	15
Viranomaisten toiveet sovittelun kehittämiseksi.....	16
POHDINTA	17
Tutkimuksen lähtökohdat	17
Tutkimuskysymykseen vastaaminen.....	17
Tutkimusmenetelmän toimivuus.....	18
Tulosten yleistettävyys ja hyödyllisyys	18
Jatkotutkimusten haasteet	19

LÄHTEET

JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoitus on kartoittaa Etelä-Suomen alueella toimivan sovittelutoimiston pyynnöstä paikallisten syyttäjien ja poliisin näkemyksiä sovittelutoiminnasta alueella. Tutkimuksen lähtökohtana on kartoittaa perusteita joilla viranomaiset suosittavat tapauksia sovitteluun, heidän näkemyksiään sovittelun ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta varsinkin nuorten ollessa kyseessä, sekä sovittelutoiminnan kehityskohtia viranomaisten puolelta katsottuna.

Sovittelutoimintaa on alueella tutkittu aiemmin haastatteleamalla sovittelijoita, mutta viranomaistahojen näkökulmia ei ole kartoitettu. Opinnäytetyön teoriapohjana käytän vuonna 1999 tehtyä tutkimusta, jonka taustaryhmänä toimi sosiaali- ja terveysministeriön Rikos- ja riita-asioiden sovittelun arviointi- ja seurantar ryhmä, ja jonka aloitti Osmo Kontula ja toteutti loppuun Ida Mielityinen (Mielityinen 1999). Tutkimuksessa on kartoitettu samoja osa-alueita joita omassa opinnäytetyössäni kartoitan ja tutkimukseen on myös haastateltu poliiseja ja syyttäjiä, mikä tekee tutkimuksesta hyvän teoriapohjan omalle opinnäytetyölleni.

Sovittelutoimisto toivoi opinnäytetyössä tulevan ilmi mahdolliset kehitystoiveet ja yhteistyön toimivuuden viranomaistahojen näkökulmasta. Haastattelukysymykset tehtiin yhteistyössä sovittelutoimiston ohjaajan kanssa, jotta kaikki heidän toivomansa alueet tulisi käsiteltyä tarpeeksi perusteellisesti.

Haastattelukutsu lähetettiin kahdelle syyttäjälle ja viidelle poliisille, joista molemmat syyttäjät ja yksi poliisi onnistuivat järjestämään aikaa haastattelulle. Useimmissa poliisilaitoksella käsiteltävistä tapauksista tutkinnanjohtajana toimiva rikosylikomisario oli poliisin puolelta haastateltavana.

OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Aloin alun perin ideoida opinnäytetyötä sovittelun alalta, henkilökohtaisista intresseistä johtuen. Esitin ideani Etelä-Suomen alueella sijaitsevan sovittelutoimiston ohjaajalle ja sain hänet innostumaan ajatuksesta. Sovittelutoimiston kautta tuli ajatus tutkia sovittelun vaikuttavuutta viranomaistahojen kannalta. Päätimme, että lähden tekemään opinnäytetyötä haastatteleamalla alueen syyttäjiä ja poliiseja jotka ovat tekemisissä sovitteluun suositeltavien tapausten kanssa.

Tein haastattelukysymykset vapaaseen teemahaastattelun muotoon ja sain sovittua haastattelut kahden syyttäjän ja yhden poliisin kanssa. Haastateltava rikosylikomisario toimi tutkinnanjohtajana suurimmassa osassa tapauksista joita poliisilaitoksella käsiteltiin.

Tein haastattelukysymykset sovittelutoimiston toivomusten mukaisesti. Kysymykset olivat poliisille ja syyttäjille hieman erilaiset, mutta linja oli yhteneväinen jotta tuloksia voidaan vertailla ja käyttää rinnakkain. Haastattelut toteutettiin kesän 2008 aikana poliisilaitoksella ja syyttäjänvirastossa. Haastattelut nauhoitettiin nimettöminä ja litteroitiin, jonka jälkeen analysoin aineistoa vastaaviin tutkimuksiin ja muuhun kirjallisuuteen nojaten.

Haastattelut olivat laajoja, mutta kysymykset painottuivat sovittelun ennaltaehkäisevään vaikutukseen varsinkin nuorten kohdalla, viranomaisten toimintamalleihin tapausten ohjaamisessa sovitteluun, miten sovittelu toimii osana viranomaisprosessia ja miten se vaikuttaa viranomaisten työhön, sekä viranomaistahojen toiveisiin sovittelun kehittämiseksi.

Sovittelun eri muotoja

Tässä opinnäytetyössä keskitymme sovittelutoimistojen tarjoamaan *rikos- ja riita-asioiden sovitteluun*. Sovittelua järjestetään kuitenkin monessa eri muodossa. Esittelen sovittelun muodoista yleisimpiä joita Suomessa käytetään.

Nykyään *vertaissovittelu* on saanut ison jalansijan kouluissa, siinä sovittelijoina toimivat vertaiset koululaiset. *Tuomioistuinsovittelu* tapahtuu vain tuomioistuimessa ja sitä harjoitetaan vain vireillä olevissa riita-asioissa (Pohjonen 2001, 136). Riita-asioissa asianosaiset voivat myös sopia, että tuomioistuimen sijasta välimiehet, eli asianosaisten valitsemat yksityishenkilöt, ratkaisevat asian. Tätä kutsutaan *välimiesmenettelyksi* ja se on säännelty lailla. (Pohjonen 2001, 171.)

Suomessa toimii myös useita lautakuntia. *Yksityiset lautakunnat* ovat yleensä erilaisten järjestöjen perustamia ja rahoittamia, *julkiset lautakunnat* taas ovat julkisen vallan perustamia ja niiden toimintaa säätelevät lait ja säädökset. Lautakunnat voivat ratkoa yksityisoikeudellisia riita-asioita tai julkisen vallan ja yksityishenkilöiden välisiä julkisoikeudellisia oikeusriitoja. (Pohjonen 2001, 231.)

Perheasioiden sovittelua toteuttavat pääasiassa kunnalliset sosiaalitoimen työntekijät ja kirkon perheasianneuvottelukeskusten perheneuvojat. Tätä käytetään yleensä avio- ja avoerojen yhteydessä ja palvelu on kaikille osapuolille vapaaehtoinen ja maksuton. (Pohjonen 2001, 330.) Perheasioita sovitellaan kuitenkin myös tuomioistuimessa. Varsinkin lapsia koskeviin päätöksiin liittyen pyritään koko prosessin ajan sovintoon. (emt. 357.)

Mitä rikos- ja riita-asioiden sovittelu on?

Sovittelun pääperiaatteet ovat luottamuksellisuus, vapaaehtoisuus ja maksuttomuus. Sovitella voidaan tapauksia joissa on uhri ja rikoksentekijä. Osapuolia voi luonnollisesti olla useampia.

Sovittelualoitteen voi tehdä asianosainen, poliisi tai syyttäjä. Jos rikoksen uhri on rikoksesta epäillyn läheinen, vain poliisi tai syyttäjä voi tehdä sovittelualoitteen. (Oikeuslaitos 2009.) Tapausta voidaan sovittaa jos kaikki osapuolet antavat suostumuksensa. Sovittelu on vapaaehtoista, ja jos kuka tahansa osapuoli peruu suostumuksensa, sovittelu keskeytetään. Tapauksen sovittelusta päättää viime kädessä aina sovittelutoimisto.

Vaikka suurin osa sovittelavista tapauksista on jo jollain tavalla poliisin tai syyttäjän käsittelemiä rikos- ja riita-asioita, voi sovittelutoimistoon ottaa kuka tahansa yhteyttä ja pyytää sovittelua esimerkiksi naapurisovun aikaansaamiseksi. Asian ei tarvitse mennä poliisille saakka ja sen voi käsitellä aivan samalla lailla kuin minkä tahansa muunkin sovittelavan asian, kun vain molemmat osapuolet ovat suostuvaisia sovitteluun.

Sovittelussa ei etsitä absoluuttista totuutta, vaan sovittelutilanteessa osapuolilla on mahdollisuus kertoa omat näkemyksensä asioista ja esittää omat versionsa tapahtumista, minkä jälkeen he saavat sovittelijan avustuksella keskenään sopia korvauksista, anteeksipyyntöstä tai mahdollisesti tehtävästä käyttäytymissopimuksesta, tai he voivat päättää sovittelun keskeyttämisestä tai tuloksettomasta sovittelusta.

Sovittelussa tarkoituksena on käsitellä uhrille koituneita henkisiä ja aineellisia haittoja ja löytää kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Sovittelun voi keskeyttää missä vaiheessa tahansa. Onnistuneesta sovittelusta kirjoitetaan sopimus joka lähetetään myös poliisille tai syyttäväviranomaiselle, riippuen siitä mistä sovittelualoite on tullut. Osapuolet päättävät sopimuksen sisällöstä keskenään, sovittelija toimii vain kirjurina. Jos sovitaan korvausten maksamisesta joko rahalla tai työllä, kirjataan sopimukseen tarkkaan milloin mikäkin maksuerä tai työsuoritus täytyy olla suoritettuna. Sovittelutoimisto tarkkailee sopimuksen täyttymistä. Sopimus voi johtaa joidenkin lievempien rikosten kohdalla siihen, että asian käsittely viranomaistaholla päättyy. Sovittelu voi johtaa myös syyttämättä jättämiseen, lievempään rangaistukseen tai tuomitsematta jättämiseen. (Oikeuslaitos 2009.)

Sovittelutoiminnan tulo Suomeen

Sovittelu rantautui Suomeen 1980-luvulla, jolloin Kirkon kriminaalityön sihteerin Pekka Viirtee ja Matti Grönfors lähtivät ideoimaan sovittelua Vantaalle. Vuonna 1983 Matti Grönfors ja Juhani Iivari hakivat Suomen Akatemialta rahoitusta SOVITTAAN-projektille, jonka tarkoitus oli kehittää ja tutkia sovittelujärjestelmää ja sen soveltuvuutta Suomen olosuhteisiin. Yhteistyöhön lähti Vantaan seurakun-

tayhtymä ja paikkakuntalaiset vapaaehtoiset. Suomen Akatemia lähti rahoittamaan projektia puolen vuoden määräajalla, jonka jälkeen SOVITAAN-projekti sai vielä kahden vuoden lisärahoituksen. Vuonna 1986 kun Suomen Akatemian rahoitus päättyi, siirtyi sovittelutoiminta Vantaan kaupungin rahoittamaksi pysyväksi toiminnaksi. Yksi sovittelun lähtökohdista oli olla osana ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. (Järvinen 1993. 35-37.)

1980-luvun aikana sovittelutoiminta laajeni lähes koko Suomen alueelle ja 1990-luvulla alkoi yleistyä sovittelutoimistojen vetämä sovittelutoiminta. Esimerkiksi Helsingissä sovittelutoiminnan järjestäminen siirtyi sovittelutoimiston vastuulle vuoden 1990 toukokuussa. Toiminta sijoittui aluksi vain koillisen ja itäisen suurpiirin alueelle, mutta kunnallistamisella haettiin mahdollisuutta laajentaa vähitellen koko kaupungin alueelle. (Järvinen 1993. 43.)

Sovittelu Suomessa tänä päivänä

Suomen sovittelukäytännön mukaan sovittelua hoitavat alueelliset sovittelutoimistot. Lääninhallitus vastaa siitä, että sovittelutoiminta on järjestetty läänin alueella mahdolliseksi kaikille asukkaille alueesta riippumatta. Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa, ohjaa ja valvoo sovittelutoimintaa maanlaajuisesti. Paikalliset sovittelutoimistot vastaavat vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutuksesta ja ohjaavat ja valvovat heitä tehtävissään. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Sovittelijaksi voi hakea kuka tahansa. Sovittelutoimistot valitsevat sovittelijakursseille ne, jotka henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella tuntuvat soveltuvan sovittelijan tehtäviin. Ammatilla tai pohjakoulutuksella ei ole merkitystä, sovittelijana voi toimia siitä riippumatta kuka tahansa, mutta sovittelijan tulee itse olla suhteellisen kunnollinen kansalainen jolla ei ole suuria ennakkoluuloja tai joka ei ole puolueellinen tiettyjä ihmisryhmiä tms. kohtaan.

TULOKSET

Mitä ohjataan sovitteluun?

Aloitin haastattelujen analysoinnin siitä, millä perusteella poliisi ja syyttäjät ohjaavat tapaukset sovitteluun. Yleistä kriteeristöä ei syyttäjillä eikä poliisilaitoksella ollut, vaan oli jokaisen omassa harkinnassa mikä tapaus sopii sovitteluun. Molemmilla laitoksilla oli muotoutuneet tavat miten juttujen kanssa toimitaan ja molemmat noudattelivat suunnilleen samaa linjaa. Poliisilaitoksella tutkinnanjohtaja antaa viimekädessä suostumuksensa tapauksen sovitteluun ohjaamiselle, mutta haastatellun rikosylikomisarion mukaan harvoin tarvitsee kieltää sovitteluun ohjausta.

Käytännössä suurimmaksi osaksi sovitteluun ohjattiin esim. kaveripiirissä tapahtuneet pahoinpitelyt, asianomistajarikokset kuten kunnianloukkaukset, sekä muut lievät rikokset. Poliisin puolella poikkeuksena näissä on se, jos asianomistaja luopuu rangaistusvaatimuksista jo alkuvaiheessa, ei tapausta ohjata sovitteluun, koska asia on jo sovittu ja poliisin kuuluu jättää asia siihen. Lievät pahoinpitelyt ja pienet varkaudet luettiin sovitteluun sopiviksi tapauksiksi. Syyttäjä mainitsi erikseen vahingonkorvausjutut joissa epäillyllä on halukkuutta korvata aiheuttamansa vahingot erittäin sopiviksi sovitteluun.

Huomasin poliisin ja syyttäjien kannan olevan hyvin yhteneväisiä Mielityisen (1999, 74-75) tutkimien poliisien ja syyttäjien haastattelujen kanssa. Erityisesti syyttäjiltä tuli esille, että asianomistajarikokset ovat usein paljon sopivampia sovitteluun käsiteltäviksi kuin tuomioistuinkäsittelyyn.

Sekä poliisilla että syyttäjällä oli yhtenäinen näkemys siitä, että sovitteluun ei ohjata juttuja joissa osapuolena on henkilö joka on ollut sovittelussa ennenkin, mutta ei ole oppinut siitä mitään. Niin sanottuja taparikollisia ei haluta yrittää päästää helpommalla, sillä yleensä on jo kokemuksesta opittu ettei sovittelusta näissä tapauksissa ole millekään osapuolelle hyötyä.

Sovittelu nuorten tekemissä rikoksissa

Halusimme sovittelutoimiston kanssa selvittää poliisi- ja syyttäviviranomaisten kantaa nuorten kanssa tehtävään sovitteluun. Sovittelutoimistosta tuli pyyntö kysyä haastattelussa poliisilta heidän kantaansa alle 15-vuotiaiden nuorten rikosten sovittelun hyödyllisyydestä. Poliisin kanta oli hyvin selkeä. Koska heillä ei ole muuten mahdollisuutta puuttua alle 15-vuotiaana tehtyihin rikoksiin, on hienoa että sovittelu on olemassa, sillä se on ainoa keino käsitellä asiaa millään tavalla eteenpäin. Ilman sovitteluun ohjausta asia jäisi siihen että nuorta kuullaan ja hänestä tehdään lastensuojeluilmoitus, mikä on vakio kaikista ala-ikäisten tekemistä rikoksista. Sovittelu antaa poliisin mukaan mahdollisuuden käsitellä asiaa nuoren kanssa ja koittaa vaikuttaa siihen, ettei nuori rikosoikeudellisesti vastuussa olevassa iässä enää tekisi huonoja valintoja, vaan oppisi toivottavasti kerrasta ajoissa.

Syyttäjä ei ole alle 15-vuotiaiden rikoksentekijöiden kanssa tekemisissä, sillä rikosoikeudellinen vastuu alkaa vasta 15-vuotiaana, mutta nuorten tekemistä rikoksista puhuttaessa syyttäjiltäkin tuli esille, että he pyrkivät olemaan hieman lievempiä esimerkiksi 16-vuotiaan rikoksentekijän kanssa kuin aikuisen, sillä hekin toivoivat että lievemmillä rangaistuksilla ja mahdollisella sovinnolla on merkitystä ennaltaehkäisyn kannalta. Syyttäjien kanta oli, että halutaan mieluummin antaa toinen mahdollisuus, ellei kyse ole niin vakavasta rikoksesta ettei sitä voi ohjata sovitteluun eikä jättää syyttämättä.

Viranomaistahoilta tuli toive sovittelutilanteen kasvatuksellisesta luonteesta varsinkin nuorten kohdalla. He mielsivät tilaisuuden hyväksi keskustella nuorten osapuolten kanssa rikollisuudesta yleensä ja siitä vastuusta mikä nuorella yli 15-vuotiaana on. On jokaisen sovittelijan omasta toimintatavasta kiinni minkä lähestymistavan sovittelutilanteeseen ottaa. Ervasti erottelee kaksi sovittelijan selkeää toimintamallia: aktiivisesti keskusteleva sovittelija ja taustalle vetäytyvä sovittelija (Pohjonen 2001, 30).

Sovittelijan rooli on erittäin monimuotoinen ja koska kyse on vapaaehtoisista eikä pitkän koulutuksen käyneistä viranomaisista, ei sovittelutilanteeseen ole valmista kaavaa jota on täysin pakko noudattaa. Sovittelija itse pystyy vaikuttamaan sovittelutilanteen kulkuun, mikä luo hyvät mahdollisuudet myös sovittelun käyttämiseen kasvatuksellisena tilanteena. Toisaalta Ervasti esittää, että tämä vapaus voi tehdä sovittelujärjestelmistä myös epäyhtenäisiä, vaikeasti ohjattavia ja ristiriitaisia (Pohjola 2001, 31). Viranomaistaholta tällaista huolta ei esitetty, vaan he pitivät asiaa yksinomaan positiivisena.

Viranomaisten näkemys sovittelun ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta

Varsinkin poliisilla toiveet sovittelun ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta erityisesti nuorten tekemien rikosten kohdalla oli korkealla. Näkökulmana oli, että kun nuori joutuu kohtaamaan asianomistajan, uhrinsa, silmästä silmään ja joutuu pyytämään anteeksi tekoaan, joutuu hän käsittelemään asiaa henkilökohtaisemmin ja syvemmältä kuin jos asia jäisi poliisikuulustelun tasolle eivätkä tekijä ja uhri välttämättä koskaan kohtaisi asian käsittelyn merkeissä.

Syyttäjillä oli hieman eriävät mielipiteet ennaltaehkäisystä. Toinen syyttäjistä näki sovittelun toimivana ennaltaehkäisyn muotona samoin kuten poliisi, mutta toinen oli huolissaan siitä miten tosissaan nuoret tilanteen ottavat ja miten sana kiirii nuorten parissa. Hän piti sovittelua hyvänä ennaltaehkäisevänä toimintamallina yksilötasolla, mutta pelkäsi että jos nuoret alkavat kuulla toisiltaan että tietyistä rikoksista ja rötöksistä pääsee rangaistuksetta kun osallistuu vain sovitteluun, alkavat nuoret käyttää tätä tilaisuutta hyväkseen ja se alkaa nakertaa oikeusjärjestelmän tehoa.

Mitä ei pitäisi sovittaa?

Syyttäjien ja poliisin kanta oli hyvin yhtenäinen siinä, millaisia tapauksia ei pitäisi sovittaa. Törkeät rikokset, törkeät pahoinpitelyt ja erityisesti henkirikokset olivat sellaisia joita kaikki haastateltavat pitivät erittäin epäsopivina sovitteluun. Kanta oli edelleen hyvin yhtenevä 1990-luvun lopussa haastateltujen poliisien ja syyttäjien mielipiteiden kanssa, jolloin henkirikokset, siveellisyysrikokset, talousri-

kokset, huumausainerikokset ja rikokset joissa ei ole toista osapuolta mainittiin sovitteluun sopimattomina. (Mielityinen 1999, 80.)

Poliisin kanta lähisuhdeväkivaltatapausten sovitteluun oli hieman myönteisempi kuin syyttäjien. Poliisin mukaan sovittelusta voi tapauskohtaisesti olla paljon enemmän hyötyä osapuolille kuin vain tapauksen käsittelystä käräjillä, mutta syyttäjät kokivat ohjeistuksen suosittelleen lähisuhdeväkivaltatapausten pitämistä poissa sovittelusta.

”Vain poliisi- tai syyttäjäviranomaisella on kuitenkin oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen.” (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.)

Ohjeistus sinänsä ei kiellä lähisuhdeväkivaltatapausten sovittelua, mutta syyttäjänvirastossa käytäntö on muotoutunut niin, että hyvin harvat tapaukset suositellaan soviteltavaksi.

Kysyin erikseen viranomaisilta, kokevatko he lähisuhdeväkivallassa sovittelun vaikeuden olevan osittain siinä, että jos puoliset vielä asuvat yhdessä, on painostuksen mahdollisuus suuri. He uskoivat tämän olevan yksi osasy siihen, ettei sovittelu välttämättä siinä tilanteessa ole paras mahdollinen vaihtoehto, mutta kokivat, että monesti sovittelusta voisi hyötyä pari, jotka ovat jo eroprosessin laittaneet vireille tai jotka asuvat erillään. Useimmiten lähisuhdeväkivallassa on kyse juuri parisuhdeväkivallasta, ja tilannetta mutkistavat usein yhteiset lapset ja taloudellinen riippuvuus (Pohjonen 2001, 292).

Syyttäjät ja poliisi olivat yhtä mieltä myös siitä, että tapaukset joissa vastaaja, eli rikoksesta epäilty, on ollut aiemmin paljon tekemisissä viranomaisten kanssa samankaltaisissa tapauksissa, eivät ole soveltuvia sovitteluun. Niissä koettiin, että asianomistaja eli rikoksen uhri ei todennäköisesti saa sovittelusta sellaista hyötyä mikä tarkoituksena on. Näissä tapauksissa usein myös korvaukset jää suorittamatta.

Molemmilta tahoilta tuli yhteinen toive kommunikaation parantamisesta poliisin, syyttäjän ja sovittelutoimiston välillä. Syyttäjät tarkastavat prosessissa olevat tapaukset, eli onko samalla henkilöllä avonaisia juttuja kesken ja sen perusteella päättävät sovitteluun ohjauksesta. Muuten nimiä on papereissa niin paljon, ettei yksittäinen nimi välttämättä sano mitään vaikka se olisi tullut vastaan useamman kerran. Näissä tilanteissa on hyvä jos poliisilta tai viimeistään sovittelutoimistolta tulee tieto, ettei juttua kannata sovitella, sillä samalla henkilöllä on aiemmin jäänyt korvaukset hoitamatta tai sopimus muuten täytäntöönpanematta. Poliisilaitoksella useampi poliisi vastaanottaa rikosilmoituksia ja tekee päätöksiä sovittelun ehdottamisesta, ja voi olla että sama henkilö on jo useasti ohjattu sovitteluun, mutta eri poliisien toimesta, jolloin jälleen kerran jää sovittelutoimiston vastuulle huomata onko sovitteluista aiemmin ollut hyötyä vai kannattaako sovittelusta suoraan kieltäytyä.

Sovittelun hyödyt ja haitat viranomaistyön kannalta

Eräs keskeinen kysymys sovittelutoimiston kannalta oli, mitä hyötyä ja haittaa sovittelutoiminnasta on syyttäjien ja poliisin työn kannalta. Sekä poliisi että toinen syyttäjistä korosti sovittelun ennaltaehkäisevää vaikutusta sen parhaana puolena. Esille nostettiin erityisesti nuorten asioiden sovittelu, jolla toivottiin molemmilta tahoilta olevan paljon vaikutusta tulevaisuuden kannalta. Kaikki kolme nostivat sovittelun ainoaksi haittapuoleksi käsittelyaikojen pitkittymisen joka näkyy tilastoissa. Kukaan heistä ei kuitenkaan kokenut tämän olevan varteenotettava ongelma tai sen vaikuttavan heidän päätöksiinsä ohjata tapauksia sovitteluun.

Sovittelua pitkittää se, että sovittelu voidaan merkitä päättyneeksi ja siirtää pois käsittelystä syyttäjän tai poliisin tilastoista vasta kun sovittelusopimukseen merkityt korvaukset tai vastaavat suoritukset on kaikki hoidettu ja sopimus on pantu täytäntöön. Rahallisia korvauksia sovitaan usein varsinkin nuorten kohdalla suoritettavaksi esimerkiksi kuukausierissä, joita saattaa tulla monta. Jos sopimuksen täytäntöön paneminen kestää jopa puoli vuotta, pidentää se ymmärrettävästi tilastointiaikoja. Toisaalta tuntuu sovittelun kannalta epäreilulta että tällaisia

aikoja tilastoidaan, koska joidenkin syyttäjien ja poliisien kohdalla tämä voi hyvin vaikuttaa siihen kuinka paljon tapauksia ohjataan sovitteluun.

Sovittelun asema oikeusjärjestelmän rinnalla

Sekä syyttäjät että poliisi olivat samaa mieltä siitä, että sovittelutoiminnan itsenäinen asema perinteisen oikeusjärjestelmän rinnalla on sopiva. Kaikki kokivat että sovittelun vapaaehtoisuus ja irrallisuus viranomaistahoista on sen keskeisiä periaatteita. Heidän mielestään sovittelu tuskin voisi toimia yhtä tehokkaasti jos se olisi sidottu jonkin viraston toimintaan, saati että sovittelutoimintaa hoitaisi vapaaehtoisten sijaan ammattilaiset.

Kysyin haastateltavilta ovatko he tietoisia sovittelijoiden koulutuksen sisällöstä ja sen riittävydestä. Kenelläkään heistä ei ollut tarkempaa tietoa koulutuksesta, mutta kokivat sovittelijoiden olevan päteviä vapaaehtoistyöhönsä ja luottivat sovittelutoimiston arviointikykyyn sovittelijoiden valinnasta ja heidän koulutuksestaan. He uskoivat sovittelijoiksi valikoituvan persoonia jotka tulevat ihmisten kanssa toimeen ja joilla on hyvät sosiaaliset taidot, ominaisuuksia joita kaikki pitivät tarpeellisina sovittelutyön kannalta. He myös pitivät tärkeänä sitä, että sovittelijat toimisivat tehtävissään tarpeeksi kauan, sillä kaikki olivat sitä mieltä, että kokemus ja käytäntö opettavat enemmän kuin koulutus.

Sovittelun tärkein idea viranomaisten näkökulmasta

Kaikki haastateltavat näkivät sovittelun pääperiaatteiksi vapaaehtoisuuden, sekä sen, että vastaaja ja asianomistaja kohtaavat. Varsinkin haastateltu rikosylikomisario koki yhdeksi tärkeimmistä asioista sovittelun kasvatuksellisen otteen. Kun rikoksentekijä ja uhri kohtaavat, joutuu tekijä pyytämään kasvatusten anteeksi ja kohtaamaan hyvin henkilökohtaisesti aiheuttamansa mielipahan. Myös korvausten hoitaminen oli hänen mielestään henkilökohtaisempaa ja vaikeampi sivuuttaa kun sovittelutilanteessa on joutunut uhrinsa silmästä silmään tapamaan ja kuuntelemaan miten pahalta hänestä on tuntunut. Haastateltavat painottivat asian tulevan heidän mielestään paremmin käsiteltyä sovittelutilan-

teessa, jolloin kaikki osapuolet pystyvät jatkamaan elämää eteenpäin ilman, että tapahtunut jää painamaan liikaa.

Viranomaisten toiveet sovittelun kehittämiseksi

Viranomaistahot olivat yleisesti ottaen tyytyväisiä sovittelujärjestelmään ja siihen miten se alueella toimii. Yhteistyöhön ei kaivattu suurempia parannuksia, toiveena tuli vain, että sovittelijat jatkaisivat työssään mahdollisimman pitkään jotta kokemusta karttuu. Sovittelutoiminnan laajentumista tulevaisuudessa toivottiin. Emme lähteneet tarkemmin keskustelemaan siitä, miten se voisi käytännössä tapahtua. Asioiden käsittelynopeuteen oli tyytyväisiä kaksi kolmesta. Toinen syyttäjäistä uskoi, että jos sovittelijoiden ammattitaitoa lisättäisiin joko lisäkoulutuksella tai kokemuksella, voisivat jutut sovittelussa hoitua nopeammin. Hän myös ehdotti lisää juridista koulutusta sovittelijakoulutuksen yhteyteen, sillä hän oli huolissaan siitä, käyttävätkö sovittelun asiakkaat mahdollisesti hyväksi sitä, etteivät sovittelijat ole juridisen alan ammattilaisia. Toisaalta hänellä ei ollut tarkempaa tietoa tuleeko tällaisia ongelmia esille käytännössä.

Sovittelutoimintaan yleisesti oltiin todella tyytyväisiä ja alueella toiminta on selkeästi järjestetty toimivaksi ja tehokkaaksi. Yhteistyö sovittelutoimiston ja virastojen kanssa sai kehuja, vaikka sovittelusta sen tarkemmin ei kukaan tiennyt, eikä kukaan haastateltavista ollut sovittelutilanteessa koskaan ollut paikalla.

POHDINTA

Tutkimuksen lähtökohdat

Olin asettanut tutkimuskysymykseksi selvittää viranomaistahojen näkökulmia sovittelun merkityksestä ja toimivuudesta Etelä-Suomen alueella. Työn tilannut sovittelutoimisto antoi listan tahoista jotka ovat soviteltavien tapausten kanssa tekemisissä heidän alueellaan ja listalta valikoitui haastateltaviksi kaksi syyttäjää ja yksi poliisi, joka toimi rikosylikomisariona paikallisella poliisilaitoksella haastattelun hetkellä. Teimme sovittelutoimiston kanssa yhteistyössä haastattelukysymykset, ja haastattelut suoritettiin teemahaastattelun muodossa, sillä tunsin että sillä saa parhaiten vastaajien mielipiteet esiin. Kun haastattelu ei ollut liian strukturoitu, oli varaa myös täydentää mieleen juontuvilla kysymyksillä alkupestä haastattelun runkoa. Nauhoitin haastattelut, jolloin minun ei tarvinnut haastattelun aikana tehdä muistiinpanoja, vaan pystyin keskittymään haastateltavan kanssa keskusteluun ja kysymysten tekemiseen ja jatkamiseen.

Tutkimuskysymykseen vastaaminen

Tutkimuksen pääasiallisia kysymyksiä olivat sovittelun ennaltaehkäisevä vaikutus varsinkin nuorten kohdalla, sovittelun vaikutus syyttäjien ja poliisien työhön, kriteerit joilla tapaukset valikoituvat sovitteluun ehdotettaviksi, sekä haastateltavien käsitykset ja mielipiteet sovittelijoista, heidän koulutuksestaan ja sovittelun kehitystoiveista.

Mielestäni tutkimuskysymyksiin vastattiin kuten tarkoitus oli. Analysoidessani haastatteluja, vertasin vastauksia Mielityisen (1999) tekemään tutkimukseen, jossa yhtenä osana oli poliisien ja syyttäjien haastattelu ja heidän näkemystensä kartoittaminen. Halusin kuitenkin pitää oman tutkimukseni tarpeeksi irrallisena aiemmin tehdyistä, koska sovittelutoimiston toive oli, että he saavat työkaluja ja tietoja oman toimintansa tukemiseen ja parantamiseen juuri kyseisen alueen viranomaistahoilta, jotka ovat sovittelun kanssa tekemisissä.

Tutkimuksen tarkoitus toteutui hyvin, sillä haastattelut olivat kattavia ja vastasivat monipuolisesti sovittelutoimiston esittämiin toiveisiin. Vaikka otanta ei ollut laaja, oli se mielestäni tarpeeksi kattava, sillä Etelä-Suomen alueella ei toimi yhteensäkään kovin isoa joukkoa syyttäjiä, ja poliiseista taas haastateltava rikosylikomisario antoi hieman laajemman panoksen tutkimukselle kuin konstaapelit olisivat antaneet, sillä hän on tutkinnanjohtajan ominaisuudessa huomattavasti useamman tapauksen kanssa tekemisissä kuin yksittäinen konstaapeli.

Tutkimusmenetelmän toimivuus

Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä oli mielestäni ainoa vaihtoehto tällaiseen tutkimukseen. Haastattelulla saadaan tarpeeksi kattavasti haastateltavien mielipiteet ja näkemykset kartoitettua. Myös tutkimus jota käytin aineiston analyysin tukena, oli tehty haastatteluin. Kvalitatiiviseen tutkimukseen sopii mielestäni muutenkin loistavasti haastattelu, eikä tässä tapauksessa ollut tarpeellista käyttää mitään muuta lisänä.

Jos tutkimusta lähdetäisiin laajentamaan, voisi hieman tarkemmin valituilla kysymyksillä ja rajatummalla aiheella toteuttaa jälleen teemahaastattelun, jonka tukena voisi tehdä joko kaikille haastateltaville tai valikoidulle osalle kyselyn lomakkeen muodossa. Lomakekyselyn huonoja puolia on avointen kysymysten hankalampi tulkitseminen ja analysointi, kun taas monivalintakysymyksistä ei välttämättä löydy aina vastaajalle sopivinta vaihtoehtoa. Laadullisessa tutkimuksessa on mielestäni aina olennaisena osana oltava haastattelu jossain muodossaan, sillä oman näkemykseni mukaan se on ainoa keino saada rehelliset, monimuotoiset mielipiteet esille.

Tulosten yleistettävyys ja hyödyllisyys

Vaikka otanta oli suppea, vain kolme haastateltavaa, ovat tulokset silti mielestäni hyvin yleistettävissä, sillä haastateltavat olivat keskenään hyvin yksimielisiä vastauksissaan ja Mielityisen (1999) tekemä tutkimus tuki näitä käsityksiä. Oli mielenkiintoista huomata ettei syyttäjien ja poliisin käsitys sovittelusta ja sen vaikutuksista heidän omaan työhönsä, eikä myöskään soviteltavien tapausten kri-

teerit olleet juuri kymmenessä vuodessa muuttuneet. Mielestäni tämä kertoo siitä, että sovittelu on ollut jo viime vuosituhannen lopussa hyvissä kantimissa Suomessa ja sovittelutoiminta on pysynyt suhteellisen muuttumattomana tämän ajan. Oli hyvä huomata, että toiminta on selkeästi tarkoituksenmukaista ja toimivaa, sillä ei ole ollut suurempaa tarvetta tehdä suuria rakennemuutoksia.

Käytännössä tulokset hyödyttävät toivottavasti työn tilaajaa, eli paikallista sovittelutoimistoa, sekä mahdollisesti syyttäjää ja poliisia, jotka toivoivat näkevänsä valmiin tutkimuksen. Sovittelutoimisto saa varmasti työkaluja oman toimintansa kehittämiseen tästä tutkimuksesta, sillä yksi osa-alue kysymyksissä oli viranomaistahojen kehitysehdotukset sovittelutoiminnan parantamiseksi. Lisäksi sovittelutoimiston tietoon tulee tarkemmin syyttäjien ja poliisin näkökulmia ja mielipiteitä sovittelun hyödyllisyydestä ja tavoitteista, sekä prosessista jolla syyttäjät ja poliisit ohjaavat juttuja sovitteluun.

Jatkotutkimusten haasteet

Tutkimus ei välttämättä anna kovin kattavaa kuvaa tämänhetkisestä viranomaistahojen näkemyksestä, mutta alueellisesti se toimii mielestäni hyvin. Se myöskin vahvistaa aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja tuo jatkuvuutta kokonaisuuteen. Tutkimus antaa hyvää pohjaa lähteä tekemään vastaavanlaista tutkimusta laajemmin, tai vertailla vaihtoehtoisesti viranomaistahojen näkemyksiä esimerkiksi sovittelijoiden näkemyksiin. Toisaalta tutkimuskysymykset valikoituivat vastaamaan juuri viranomaispuolen alueisiin, joihin sovittelijoilla tai sovittelun osapuolilla ei välttämättä ole juuri kontaktia eikä näkemystä.

LÄHTEET

Aaltonen, Anna-Kaisa 2001. Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 353-370.

Ervasti, Kaijus 2001. Konfliktit ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 13-38.

Finlex 2005. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1050. 3 luku 13 §. Viitattu 30.11.2009.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015?search\[type\]=pikasearch\[pika\]=rikosasioiden%20sovittelu](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20051015?search[type]=pikasearch[pika]=rikosasioiden%20sovittelu)

Guttorm, Aimo 2001. Välimiesmenettely. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 171-201.

Järvinen, Saija 1993. Rikosten sovittelu Suomessa. Jyväskylä: Gummerus. Sta-kes. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116.

Laukkanen, Sakari 2001. Tuomioistuinsovittelu ja vaihtoehtoinen riidanratkaisu. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 124-142.

Leskelä, Maaria 2001. Perheasioiden sovittelu Suomessa. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 329-352.

Mielityinen, Ida 1999. Rikos ja sovittelu. Helsinki: Hakapaino Oy. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 167.

Oikeuslaitos 2009. Rikosasioiden sovittelu. Viitattu 30.11.2009.
<http://www.oikeus.fi/4040.htm>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009. Rikos ja riita-asioiden sovittelu. Viitattu 30.11.2009.

<http://info.stakes.fi/sovittelu/FI/index.htm>

Viitanen, Klaus 2001. Lautakunnallistuminen oikeudellisena ilmiönä. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.) Sovittelu. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy. 231-258.